

II RIIGIKOGU

1. istungjärk.

Protokoll nr. 15.

1923 a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Teadaandmine Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuilt juulikuul, — 4. Teadaandmine küsimiste kohta, millele Riigikogu kodukorra § 95. põhjal käiku ei ole antud. — 5. J. Reesen'i küsimine Wabariigi Walitsusele Eesti ja Saksamaa wahelise sõja ja okkupatsiooni tasu kokkuleppe allakirjutamise asjus. — 6. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Walga tööliste organisatsioonide ja tööliste tagakiusamise kohta maaga warustamisel. — 7. B. Oja ja T. Kalbus'e küsimine põllutööministrile Pänurme mõisa (Järwamaal) jagamise kohta. — 8. H. Heideman'i, W. Kangur'i ja R. Pälson'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Walga tööliste organisatsioonide ja tööliste tagakiusamise kohta kaitsepolitsei poolt. — 9. A. Janson'i, J. Tomp'i ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele wägiwalla tarwitamise kohta poliitiliste wangide kallal eeluurimise wangimajas. — 10. J. Reesen'i kolmeks koosolekuks wäljaheitmine.

II Riigikogu koosolek 2. augustil 1923 a. kell 10 hommikul.

Kokku on tulnud 87 Riigikogu liiget.
Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, siseminister **K. Einbund**, rahaminister **G. Westel**, haridusminister **A. Weiderman**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, teedeminister **K. Ipsberg**.

P ä e w a k o r d:

1. B. Oja ja T. Kalbus'e küsimine põllutööministrile Pänurme mõisa (Järwamaal) jagamise kohta.

2. J. Reesen'i küsimine Wabariigi Walitsusele Eesti ja Saksamaa wahelise sõja ja okkupatsiooni tasu kokkuleppe allakirjutamise asjus.

3. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele põllutööministri tegewuse kohta Suure-Jaani alewi maaga warustamisel.

4. H. Heideman'i, W. Kangur'i ja R. Pälson'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Walga tööliste organisatsioonide ja tööliste tagakiusamise kohta kaitsepolitsei poolt.

5. A. Janson'i, J. Tomp'i ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele wägiwalla tarwitamise kohta poliitiliste wangide kallal eeluurimise wangimajas.

6. P. Keerdo, H. Allik'u ja R. Pälson'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele poliitiliste wangide terrorismi üle demokraatlikkudes wangimajades.

7. Heakorra ja julgeoleku seaduse § 190 muutmise seadus — III lugemisel.

8. Eesti-Wene raudteekonventsiooni täienduste kinnitamise seadus — II lugemisel.

9. Kaubandus-tööstusministeeriumile eelkrediidi määramise seadus — II lugemisel.

10. Asunikude ehituslaenu seadus — II lugemisel.

11. Rahwawäelaste ja nende perekondade pensiooni-seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

12. Sõjawäeosade alla wõetud ruumide üüriseaduse muutmise seadus — II lugemisel.

13. Põllutööministeeriumile riikliste maaparanduse tööde tegemiseks eelkrediidi määramise seadus — II lugemisel.

14. Riigiametnikkude ja teenijate palgaseaduse muutmise seadus — raha-asjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõnisson**: Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Muudatusi ei ole ette pandud, sellega loen, et päewakord on juhatuse poolt ette pandud kuiul wastu wõetud.

2. Teadaandmine Sekretäär **T. komisjonidesse** **Kalbus**: Riigikogu antud seaduseelnõude kohta. juhatuse poolt on järgmised seaduseelnõud komisjonidesse

antud (loeb):

tööstusettewõtete puhkepäewade seaduseelnõu — töökaitse komisjoni;

seaduseelnõu 10-ne werstalissee man-
nermaa piiriäärseesse maarippa ja üle
riigi piiri kaupade, toiduainete ja loomade
väljaveo kohta — üldkommisjoni;

seaduseelnõu Eesti demokraatliku
wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõu-
kogude wabariigi wahel tehtud täien-
dawa protokollile lepingule 25. now. 1921.
ja sellele täiendawale protokollile 25.
maist. 1922 a. Eesti ja Ukraina riikide
wahel kinnitamise kohta — wäliskom-
missjoni;

seaduseelnõu Wene ajutise walitsuse
määruse 29. VII. 1917 (sobr. usak. i
rasp. praw. 1917 a. nr. 1184) VI osa
§ 2-se äramuutmise ja wangistusseaduse
(S. k. XIV k. 1890 a. w.) § 363 maksma-
panemise ja täiendamise kohta — üld-
kommisjoni.

3. Teadaandmine Anderkopp, A. on
Riigikogu liigete puudunud isiklistel
puudumiste kohta põhjustel 2 koosole-
koosolekuilt juuli- kult.
kuul. Arro, Chr. on

puudunud isiklistel
põhjustel 4 koosolekult.

Ast, K. on puudunud haiguse pärast
7 koosolekult.

Baars, K. on puudunud isiklistel põh-
justel 9 koosolekult.

Einbund, K. on puudunud Wabariigi
Walitsuse liikmena 6 koosolekult.

Jans, J. on puudunud haiguse pärast
7 koosolekult.

Jaanis, J. on puudunud teatamata
põhjustel 2 koosolekult.

Jaakson, J. on puudunud teatamata
põhjustel 1 koosolekult.

Ipsberg, K. on puudunud Wabariigi
Walitsuse liikmena 4 koosolekult.

Juhkam, M. on puudunud haiguse pä-
rast 6 koosolekult.

Juhkam, M. on puudunud teatamata
põhjustel 3 koosolekult.

Jõeäär, A. on puudunud isiklistel põh-
justel 5 koosolekult.

Kalbus, T. on puudunud isiklistel põh-
justel 4 koosolekult.

Kesküll, J. on puudunud isiklistel põh-
justel 4 koosolekult.

Kroon, G. on puudunud isiklistel põh-
justel 3 koosolekult.

Kukk, J. on puudunud Wabariigi Wa-
litsuse liikmena 6 koosolekult.

Laretei, H. on puudunud teatamata
põhjustel 1 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud isiklistel põh-
justel 4 koosolekult.

Linnamägi, W. on puudunud haiguse
pärast 3 koosolekult.

Luur, J. on puudunud haiguse pärast
4 koosolekult.

Luther, M. on puudunud teatamata
põhjustel 5 koosolekult.

Maaker, W. on puudunud omawalitsuse
esituskogude liikme kohuste täitmisel 1
koosolekult.

Maaker, W. on puudunud isiklistel põh-
justel 2 koosolekult.

Martna, M. on puudunud haiguse pä-
rast 6 koosolekult.

Martna, M. on puudunud riikliste üles-
annete täitmisel 2 koosolekult.

Oinas, A. on puudunud riigikontro-
lööriina 2 koosolekult.

Palwadre, A. on puudunud haiguse pä-
rast 4 koosolekult.

Pool, Th. on puudunud teatamata põh-
justel 10 koosolekult.

Pärilin, O. on puudunud isiklistel põh-
justel 4 koosolekult.

Pärilin, O. on puudunud teatamata
põhjustel 3 koosolekult.

Päts, K. on puudunud teatamata põh-
justel 1 koosolekult.

Reichman, Jaak on puudunud teata-
mata põhjustel 4 koosolekult.

Rütli, J. on puudunud isiklistel põh-
justel 4 koosolekult.

Shtsherbakow, S. on puudunud hai-
guse pärast 7 koosolekult.

Solowjew, J. on puudunud haiguse pä-
rast 2 koosolekult.

Soots, H. on puudunud teatamata
põhjustel 9 koosolekult.

Strandman, O. on puudunud isiklistel
põhjustel 1 koosolekult.

Tallmeister, Th. on puudunud isiklistel
põhjustel 10 koosolekult.

Temant, J. on puudunud teatamata
põhjustel 1 koosolekult.

Tupits, A. on puudunud isiklistel põh-
justel 5 koosolekult.

Uluots, J. on puudunud teatamata
põhjustel 6 koosolekult.

Woiman, J. on puudunud isiklistel
põhjustel 2 koosolekult.

Suit, F. on puudunud teatamata põh-
justel 3 koosolekult.

4. Teadaandmine Riigikogu juhatusel küsimiste kohta, otsusel ei ole wiele milledele Riigikogu kodukorra § 95. põhjal käiku antud.

J. Zimmerman'i ja B. Oja küsimine põllutöministrile — 31. juulist;

J. Zimmerman'i ja B. Oja küsimine Wabariigi Walitsusele — 31. juulist;

J. Zimmerman'i ja B. Oja küsimine põllutöministrile — 31. juulist;

J. Reesen'i küsimine Wabariigi Walitsusele töölislaste rongikäigu ärakeelamise asjus — 1. augustist;

P. Keerdo küsimine Wabariigi Walitsusele töolistewanemate walimise õiguse kindlustamise kohta — 1. augustist.

Juhataja **J. Tõnisson**: Päewakorra esimene punkt jääb wahela, sest küsimisele esimene allakirjutaja rkl. Oja puudub.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

Sõna on rkl. Reesen'il küsimise ettekandmiseks.

5. J. Reesen'i küsimine Wabariigi Walitsusele Eesti ja Saksamaa wahelise sõja ja okkupatsiooni tasu kokkuleppele allakirjutamise asjus.

J. Reesen (wäljasp. rhm.) (loeb): Hiljuti käis ajakirjandusest teade läbi, et Eesti ja Saksamaa wahel sõja ja okkupatsiooni tasu kokkulepe on alla kirjutatud.

Omavalitsusil on ka pahempoolses ajakirjanduses tõendus, et Saksamaa okkupatsiooni wäed Eesti elanikkude kutsel Eestisse tulid. Ajakirjanduses on ka toonitatud, et Saksamaa okkupatsiooni aegsete wägede ülewõlpidamise eest Eestilt tasu nõuab. Et aga nüüd, nagu ajakirjandusest teada, Eesti ja Saksamaa walitsuste wahel sõja ja okkupatsiooni tasu kokkulepe on alla kirjutatud, siis soowin Wabariigi Walitsuselt wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas on Wabariigi Walitsuse poolt Saksamaaga sõja- ja okkupatsiooni tasu kokkulepe alla kirjutatud?

2) Kui ja, siis missugune on see kokkulepe?

3) Kas selle kokkuleppe alla kuulub ka Saksamaa okkupatsiooni wägede ülespidamise kulu Eestis Eesti wabariigi arwel?

Soowin kohe wastust.

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele põllutöministri tegevuse kohta Suure-Jaani alewi maaga warustamisel.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Käesolewa aasta märtsikuul palus Suure-Jaani alewiwalitsus, et põllutöministeerium alewiwalitsusele üle annaks Suure-Jaani luteri ja apostliku kirikute

maad, mis alewi piirkonnas ja Wiljandi-maa riigimaadeülema poolt 5. märtsil s. a. üle wõeti. Selle palwe peale teatas maa-korralduse peawalitsus, et eeltähendatud kirikumõisade maad 1924 a. suwel korraldamisele tulla, mispärast ministeerium alewiwalitsuse palwet käesolewal aastal rahuldada ei saa. Hiljem anti need maad kirikunõukogudele üheks aastaks rendile. Apostliku usu kirikunõukogu rentis maa edasi preestri-le, kuna luteriusu kirikunõukogu osa maad rentis wäikeste tükikestena alewielanikkudele ja teise osa — kohalikule pastorile, kes selle maa samuti tükikestena edasi rentis, wõttes kunni 1.500 marka wakamaa eest. Pastor on edasi rentinud isegi neid maatükke, mis kirikunõukogu poolt juba teistele isikutele olid rendile antud.

Kõik see näitab, et kirikunõukogudele neid maid sugugi tarwis ei olnud ja et nad need maad rentisid ainult äriotstarbel. Teiselt poolt ootawad aga alewis mitukümmend elanikku krunte, et asuda ehitama elumaju, mille puudus siingi wäga terawaks on läinud, kuid alewiwalitsus ei saa neid rahuldada maapuudusel. Ku. alewiwalitsus 30. mail s. a. palus, et tähendatud maad vähemalt tänawu sügisel antakse üle alewiwalitsusele, mille tõttu wõimalus awaneks neid veel sügisel planeerida ja wälja anda ning ehitajad saaksid talwel ehitusmaterjaali kohale wedada, siis wastas põllutöministeeriumi asundusosakond lakooniliselt: „et kirikumaad terve põllumajanduse aasta peale wälja renditud, siis ei saa neid enne tähtaega kolmandale isikule edasi anda“.

Leides, et põllutöministeerium, jättes tähele panemata Suure-Jaani alewiwalitsuse mitmel korral esitatud kõigiti põhjendatud palwed alewi piirkonda planeeritud maade kättesaamiseks, on hoolima-

tult talitanud alewielanikkude huwide wastaselt — takistades majade ehitamist ja pikendades korterikitsikust — paneme ette Riigikogule pöörduda Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada põllutöoministeeriumi korraldused Suure-Jaani alewi maaga mitte warustamisel?

2. Mida kawatseb Wabariigi Walitsus teha, et Suure-Jaani alewi piirkonda kuulwad ja ehituskruuntideks hädatarwilikud maa-alad vähemalt käesolewa aasta sügiselgi alewiwalitsusele üle antaks?

3. Mida mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et sarnased nähtused ei korduks ja kas kawatsetakse süüdlasi sarnaste rendilepingute tegemise pärast wastutusele wõtta?

Palume wõtta see arupärimise ettepanek Riigikogu lähema arupärimiskoosoleku päewakorda.

I. s. t. p. Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) J. Tiks,

J. Piiskar,

O. Gustawson“).

Tallinnas, 25. juulil 1923 a.

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Tiks'il.

J. Tiks (is.): Et eluaseme-küsimus juba mitu korda Riigikogus kõne all on olnud ja selle lahendamine ei ole senni weel täitmist leidnud, ei terwes ulatuses, ega osaltki nii, et omawalitsustel oleks võimalik korraldada maa-alasid eluasemeks väikeste alewite ja linnade administratiiv piirkonnas. Maa-alasid, mis kuuluwad eraomandusena kellegile isikule, on raske kätte saada, sest et suur hulk ei suuda oma elukorteri ehitamisel maksta eesõiguse eest 200.000.— ja enamgi marka wakamaa pealt. Riigimaad, mis kuuluwad omawalitsuste administratiiv piiridesse, on mõnele eesõigustatud isikutele, wõi jälle eraasutustele antud ja omawalitsuste palwed selles asjas on jäetud nii sagedasti tähele panemata.

Meie käesolew arupärimine Suure-Jaani alewi maaga warustamise kohta käsitab väga iseloomulikku nähtust sellest, kuidas omawalitsuste nõudmisi kesk-kohast rahuldatakse. Nimelt 1919 a. pööras Suure-Jaani alewi esitus põllutöoministeeriumi poole palwega lubada temale maad alewi administratiiv piirkonda kuulwast maa-alast nimelt luteri ja apostliku-õigeusu kiriku maast eluasemeks

neile, kes soowiwad ehitama hakata. Sel korral oli põllutöoministeeriumi maakorralduse peawalitsus selle küsimuse jaatavalt otsustanud, kuid täidewiimine wiibis ja on wiibinud kunni tänase päewani. Suure-Jaani alewi ajutine nõukogu pööras mitu ja mitu korda palwega ministeeriumi poole ja sai pika ootamise järele Wiljandi riigimaadeülema kaudu järgmise nii väga wähe ütlewa wastuse, mis dadeeritud 4. weebruaril 1922 a. nr. 4495—21 all: „Teie palwe peale 29. aug. l. a. teatan, et maakorralduse nõukogu 27. okt. 1921 a. otsustas pöörata Suure-Jaani kirikunõukogu poole soowiga, et alewi elanikkudele aiamaa ja kruuntplatside andmisest ei keelduks ja missugune otsus peawalitsuse poolt kinnitatud on. Sellest on ka Suure-Jaani kirikunõukogule teatatud.“ (Allkirjad.)

Wastus on üpris imelik. Oleks nagu otsus tehtud ja isegi kinnitatud, aga seal-samas selgub, et see otsus ei sisalda eneses midagi, sest ega muidu oleks põllutöoministeerium nende riigimaade tegeliku pidaja poole paljalt soowiawaldusega pööranud. Ja tagajärg on see, et maad ikkagi kirikunõukogu kätte jäid.

Kuid sellega ei saanud kohalik omawalitsus mitte rahule jääda ja pööras jällegi põllutöoministeeriumi poole palwega, et need maad saaksid antud alewiwalitsuse kasutada sel puhul, kui nad põllutöoministeeriumi poolt wormiliselt üle wõetakse, mis nimelt 5. märtsil s. a. sündis. Kuid selle peale sai alewiwalitsus väga segased wastused. Wiljandimaa riigimaadeülem teatas: waadake, see asi ei kuulu mitte minu wõimkonda, waid põllutöoministeeriumi otsustada ja kui te kiiresti samme astute, siis, wõib olla, tullakse põllutöoministeeriumis teile wastu ja antakse maad ka tõesti alewi omawalitsuse korraldusse. Selleks oli samme astunud juba ennem ja astuti ka siis. Kohe saadeti isik ministeeriumi tarwilise kirjaliku materjaaliga warustatult, kes pidi seal ka weel suusõnaliselt seletusi andma, kui seda tarwis oleks. Seal teatati aga, et maad on lubatud edasipidamiseks kirikunõukogule ja sellepärast on neid wõimatu nüüd 3 isikule edasi anda. Sarnane wastus saadeti ka alewiwalitsusele.

Kuid nüüd peawad neid maid ometi mitte need, kellele nad anti, waid just 14 isikut. Luteri koguduse kirikunõukogu andis need maad koguduse õpetajale, kuid

see rentis need kunni 4—5 wakamaa suuruste wäikeste tükkidena edasi ja wõttis sellejuures umbes 1.400 mk. puhast. Ennem rohkem weel, kui wähem. Sellega on siis antud see maa õieti spekulcerimiseks. Ja mis keelas sel puhul, kui maad üle wõeti, neid alewile kasutada andmast? Neid motiivisid ette toodud ei ole nendes wastustes, mis alewiwalitsusele anti.

Nüüd aga näeme nende maadega spekulcerimisel järgmist: koguduse õpetaja annab tüki wälja ja nõukogu annab sama tüki maad wälja, see tähendab, üks maatükk antakse wälja kahele isikule ja need isikud ei tea, kumb neist õigustatud on seda maatükki kasutama, kas see, kes sai õpetaja käest, wõi see, kellele andis kirikunõukogu? Senni ei ole nendel omawahelisi kohtuprotsesse weel olnud, kuid wäga wõimalik ja mis enam kui kindel on, et need tulema saawad. Mis aga absoluutselt takistatud, see on ehitusplatsideks kruntide saamine paljudel kodanikkudel. Põllutöoministeriumi poolt warem antud wastuste põhjal on aga ärwamine tekkinud, et siiski maad lähemas tulewikus saab, mille tõttu kodanikud ehitusmaterjaali osalt walmis on muretsenud, kuid need mädanewad metsades. Kuid selle juures on korteri üürid tõusnud 1914 aastaga wõrreldes 400 kordseks ja see annab wäga selgesti tunnistust, kuiwõrd hädasti tarwis on kruntplatse. Wõin tähendada, et käesolewal aastal kunni juulikuu keskpaigani esitati 52 maasoowija palwet. Nende järele paluti umbes 65—70 wakamaad maad, iga ehitada soowija kohta wakamaa kunni 1½. Ka kohalik tuletõrjujate selts palus omale suuremat krunti, mida tahtis korraldada osalt awalikuks platsiks. Peale selle weel 3 aednikku, kes mõtlesid sinna maatükkidele asuda jne.

Alewiwalitsus pööras jällegi palwega põllutöoministeriumi poole, et käesolewa aasta sügiseks saaks antud need maad siiski alewiwalitsuse korraldusse. Nüüd wastati lihtsalt, et need maad terwe põllumajanduse aasta peale wälja renditud on ja sellepärast ei ole wõimalik neid alewiwalitsusele anda. Teada on aga, et nende maatükkide pidajad terwe aasta neid ei kasuta, waid sügiseni, kunni wili koristatud. Talwel ei tarwita enam neid keegi. Koguduse õpetajal ei ole ka kuigi palju sellest maast kasutada. 1919 a. oli temal umbes 12 wakamaad.

Kui palju tänawu, seda täpisealt ei tea. See aga ei tohiks mingisugust takistust teha selle maa alewiwalitsuse korraldusse andmisel, mille järele wõiks alewiwalitsus inimestele maatükid wälja planeerida ja kätte anda, kuna need omakord ehitustega tulewal aastal wõiks hakata algust tegema, mis tuntawalt lahendaks korterikriisi. Senni on aga põllutöoministerium aidanud sihiliku wenitamisega korterikriisi süwendada. Kuna asi koha peal wäga teraw, sellepärast on meie arupärimine selle küsimuse kohta esitatud, et selgitust muretseda selle kohta, kas ministerium mõtleb kord tehtud otsust teostama hakata ja alewiwalitsusele maad kätte anda. Teen ettepaneku seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes esitatud arupärimist toetawad, kätt üles tõsta. (Hä ä l e t a t a k s e.) Arupärimist toetawad 37 Riigikogu liiget — seega on arupärimine wastu wõetud.

Riigikogu läheb esimese päewakorrapunkti juurde, mis küsimisele allakirjutaja puudumise pärast edasi lükati.

7. B. Oja ja T. Kalbuse küsimine põllutöoministrile Päinurme mõisa (Järwamaal) jagamise kohta.

Sõna on rkl. Oja'l küsimise ettekandmiseks.

B. Oja (tõer.) (loeb):

Mitmel pool on endistele mõisapidajatele suuremad maa-alad kasutada jäetud, kuna sealjuures mõisatöölised isegi popsikohtasid ei ole saanud.

Nõnda on Päinurme mõisas Järwamaal paarkümmend endist mõisatöölise ilma maata jäetud, kuna aga endisele mõisapidajale 7½ normaalvalu on jäetud.

Eelolewat silmas pidades palume alljärgnewate küsimiste peale seletust anda:

1. Mil põhjusel on Päinurme mõisa endise pidaja käes 7½ normaalvalu suurune maatükk kasutada?

2. Kuidaswiisi ja millal mõtleb põllutöoministerium Päinurme mõisa maata-méhi ja mõisatöölisi maaga warustada?

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu läheb neljanda päewakorrapunkti juurde.

8. H. Heideman'i, W. Kangur'i ja R. Pälson'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Walga töölisorganisatsioonide ja tööliste tagakiusamise kohta kaitsepolitsei poolt.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Walgas on töölisorganisatsioonid kaitsepolitsei poolt kõige iseäralikuma tagakiusamise alla wõetud. Peaaegu iga ühisuse üld- ja juhatuse koosolekutele ilmuwad Walga kaitsepolitseinikud, takista-

wad ühisuse tööd, ajawad wälja koosolekult üksikuid töölisi ja lõpetawad isegi koosolekuid ilma mingisuguse põhjusega ja peawad endid wäljakutsuwalt ülewal.

6. jaanuaril s. a. Walga töölisühisuse peakoosolekule ilmus kaitsepolitseinik Kroon (Joh. Ilsson) ja käskis juhatust walida kinnisel hääletamisel, sellepeale waatamata, et koosolek ühel häälel otsustas lahtiselt walida, milleks põhikirja järele täielik õigus. Kaasas oli üks wälispolitsei kordnik.

13. märtsil s. a. ilmus Walga töölisühisuse ruumidesse ühisuse koosolekule kaitsepolitseinik Seksel, nõudis, et teda ühisuse liikmeks wastu wõetaks, ähwardades wastasel korral ühisust sulguda ja liikmeid arreterida. Sellejuures hooples ta, et tal niisugune wõim ja wolitus olewat.

1. aprillil s. a. ilmus Walga maakonna töölisühisuste konwerentsile (Härraste tän. nr. 4) Walga kaitsepolitsei ülem R. Uus ühes Walga politseiülema abiga ja kordnikuga ja rikkudes koosoleku korda, nõudis ühisuse lipu mahawõtmist koosoleku ruumi seinalt. Kui seda nõudmist koosolijate poolt ei täidetud, asus kp. R. Uus ise lipu mahawõtmisele ja tahtis lippu ära wiia. Koosoleku juhataja kategoorilise wastuastumise järele jäeti see tege-mata, lubades teinekord lippu ära wiia. Järgmisel päewal, 2. aprillil, ilmus kaitsepolitsei ülem R. Uus uuesti töölisühisuse juhatuse koosolekule ja segades koosoleku korda, wõttis omawoliliselt sõna, sõimas juhatuse liikmeid. Uute liikmete wastuwõtmisel nõudis Uus, et neid liikmeteks wastu ei wõetaks, kes sõjast 1919—1920 a. osa wõtnud ei ole.

16. juunil s. a. wõeti Walga kaitsepolitseis tööliselt Peeter Kelchilt isikutunnistus ära ja tagasi antud ei ole. Ärawõtmise juures ei antud kaitsepolitsei poolt isikutunnistuse ärawõtmise kohta isegi sellekohast kwiitungi.

Eelpool ettetoodud asjaolusid arwesse wõttes panewad allakirjutajad Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel kirjeldatud Walga kaitsepolitseinikkude tegewus teada?

2) Kas on nimetatud kaitsepolitseinikud wastutusele wõetud?

3) Mida kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et sarnased töölisorganisatsioonide terroriseerimised edaspidi ei korduks ja tööliste ühinemise ja koosolekute pidamise wõimalus kindlustatud saaks?

Tallinn, 25. juulil 1923 a.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) H. Heideman,
W. Kangur,
R. Pälson.“)

Sõna on rkl. Heideman'il arupärimise põhjendamiseks.

H. Heideman (töörp.): Meie teame, et selles demokraatlikus wabariigis on üks suur ja tugew aparaat, nimega kaitsepolitsei, rahwakeeles nuuskurid.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun Riigikogus kõneleda nii, et seda mitte ainult rahwakeeles tarwitada.

H. Heideman (töörp.): Selle aparaadi ülesandeks pidawat olema töölisliikumist ja töölisklassi wõitlust ära häwitada. Kuidas aga kaitsepolitsei neid ülesandeid täidab, sellest oleme kuulnud nendest piinakambritest, tapmistest ja lõpmatad seeriad...

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun riigiasutuste kohta põhjendamata oletusi mitte ette tuua.

H. Heideman (töörp.): Kaitsepolitsei peale kulutatakse riigi eelarwe järele üle 20 miljoni ja selle äratarwimine sünnib kaitsepolitseis ainult selleks, et kuidagi wiisi töölisliikumise tege-lasi, töölisi kinni wõtta, nende peale protsesse teha, et sellega näidata oma „tööd“ ja „tegewust“. Wiimasel ajal on see töö: salaorganisatsioonide ja protsesside luuletamine. Püütakse neid luuletada ja wälja mõelda selleks, et nende miljonite raiskamist kuidagi õigustada. Selleks on weel asutud töölisorganisatsioonide terroriseerimisele, nagu Walgas, kus peaaegu ühtegi päewa mööda ei lähe, millal töölisühisuse kallal ei ole tar-

witatud omawoli, selleks mõned näitused: 6. jaanuaril oli Walga töölisühisuse peakoosolek. Kohalik kaitsepolitsei agent Kroon-Ilisson oli ka seal ja käskis, et ühisus peab walima juhataja nii nagu tema tahab, aga mitte nii, nagu ühisus seda tahab ja võib seda põhikirja järele. Nimetatud kaitsepolitseinikul oli kaasas välispolitsei kordnik. Tunnistajaid on üle 30, kes kõik koosolekul olid. Järgmisel korral, 13. märtsil, ilmus jälle üks kaitsepolitseinik, nimega Seksel, ühisuse juhatause koosolekule, ja nõudis, et teda tingimata liikmeks wõetaks. Wastasel korral ähwardas see kaitsepolitseinik ühisust kinni panna, kõiki liikmeid arreteerida ja türmi pista. Ka sel korral ei olnud kaitsepolitseinik jällegi üksi, waid tal oli välispolitsei kordnik kaasas, kes kõike seda täiesti heatahtlikult pealt waatas ja isegi omalt poolt kaasa aitas. 2-sel aprillil oli töölisühisuste maakonna konwerents, seal wõeti kaitsepolitsei poolt jällegi ette pealetungimine konwerentsist osawõtjate wastu. Konwerentsi ruumidesse ilmus kaitsepolitsei Walga osakonna ülem Uus ühes välispolitsei ülema abiga ja nõudis kategooriliselt konwerentsi ajal lipu mahawõtmist seinalt. Seinalt oli töölisühisuse lipp. Kui aga konwerentsi juhatause poolt seda nõudmist ei täidetud ja juhiti tähelepanu selle peale, et konwerents istumist peab, ja korda mitte segada paluti, siis asus see härra kaitsepolitsei ülem ise lipu mahawõtmisele ja ähwardas ära wiia. Konwerentsi juhataja nõudis kaitsepolitsei ülevalt selle peale ametlikku orderit ehk vähemalt kwiitungi lipu mahawõtmise kohta. Selle peale jäi kaitsepolitsei ülem mõtlema ja ütles: „Ah, jäägu see lipp weel siia, aga homme tuleme järele ja paberitega“. Selle juures ähwardas ta ühisust sulguda, nende tegelasi kinni panna, ja õieti lärmitsedes lahkus koosolekult. Järgmisel päewal ilmus toepoolt seesama kaitsepolitsei töölisühisuse juhatause koosolekule ja hakkas ühisuse liikmeid söimama kaabakateks, tahmanägudeks jne., sellepärast, et nad temale lippu wälja ei annud. Nad wõtsid ise sõna, ilma et juhataja käest oleks küsinud, ja lärmitseksid niipalju, kui soowisid, ilma et tähele oleksid pannud seda, et ühisuse juhatause koosolekud kaitsepolitsei agentide kontrolli ja rewideerimise alla ei kuulu. Niiwiisi tehti lärmi, takistati juhatause koosolekut, ja tehti selle pidamine wõimatuks. Weel esitati sellel juhatause koosolekul rida imelikka nõudmisi, mida

kaitsepolitsei ajalugu üldse ei tunne, nimelt ühisuse juhatus ei tohtiwat wastu wõtta neid töölisi, kes klassisõjast osa ei olla wõtnud. Imelik, mispärast niisugune nõudmine esitati. Kaitsepolitseinikud on nõudnud endi wastuwõtmist töölisühisusse wist sellepärast, et see ühisus ka kord nende wõimuses oli. Nii mitmel korral on kaitsepolitsei lärmitsedes teinud juhatause koosolekute pidamine wõimatuks, et ühisuse juhatus sunnitud oli oma koosolekuid lõpetama. Wiimasel korral lahkusid nad koosolekult ähwardades ja endid wäljakutsuwalt ülewal pidades. 16. juunil arreteeriti Walga töölisühisuse juhatause liige Peeter Kelch ja wõeti tema isikutunnistus ära, ilma et mingisugust kwiitungi oleks wastu antud. Mitmesuguste nõudmistega peale ei antud kahe nädala jooksul isikutunnistust kätte. Umbes kuu aja pärast, kui isikutunnistus oli saadud, juuli keskpaigas, arreteeriti jälle seesama Peeter Kelch ja wõeti uuesti isikutunnistus ühes teiste paberitega ära, mis tema kaasas leiti. Isikutunnistus ei ole tänapäewani tagasi antud, mingisugust kwiitungi Walga kaitsepolitsei ülem annud ei ole. Neil päewil jälle saime meie teada, et Peeter Kelch kaitsepolitseisse kutsutud ja tema juures läbiotsimine toime pandud. Kõik läbiotsimised ja arreteerimised on ilma sellekohase orderi ettenäitamiseta toime pandud. Läbiotsimisel leitud „Töörahw Hääl'e“ tellimiste wastuwõtmiste raamat wõeti ära ja tagasi antud ei ole. Peale selle wõeti weel kõik muud paberid, mis taskust leiti, aga mingisugust kwiitungi ialgi ei ole antud, just nagu kuuluksid kõik need asjad, mis töölise taskus on, kaitsepolitseile, millega wõidakse teha, mis tahetakse. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Teewad soomust!) Peale selle on kaitsepolitsei katsunud teha, mis wõimalik, et ühisust praegustest ruumidest wälja ajada. Selleks käidakse seal alaliselt selle majaperemehe juures, kus asub töölisteühisus ja nõutakse, et ta ühisuse sealt wälja kihutaks. Neil päewil ongi majaperemees kaitsepolitseiga nõusse astunud ja nõuab nüüd ühisuse wäljakolimist. Need on lühidalt asjaolud kaitsepolitsei tegewusest Walgas. Peaegu igalpool arendab kaitsepolitsei sama tegewust. Teistes kohtades, nagu näituseks Tartus minewal talwel, lõhkusid kaitsepolitseinikud töölisühisuse ruumide aknad kiwidega puruks. Muidugi arupärimisi on pääsenud siia wähe.

Meie teame, et käesolew arupärimine mitu korda tagasi lükatud, teda ei taheta lasta kuidagi siia, et siit kaitsepolitsei tegewust walgustada laiematele hulka-dele. Peame eriti rõhutama, et need suured wabadused, millest kõik kodan-lised solgitorud igapäew pasundawad ja millest lastakse wäljamaa ajalehti raha eest kirjutada, on ainult paberil ja sise-ministeeriumil.

Juhataja J. Tõnisson: Mina ei ole hästi kuulnud, aga mulle öeldakse, et Teie, kõneleja, inetuid sõnu tarwitate. Pean Teid hoiatama, et kui Teie weel niisuguseid sõnu tarwitate, siis saab Teilt sõna ära wõetud.

H. Heideman (töörp.): Kaitsepoli-seei käes on kõik teha, wabadus on töö-peoplest wäga suur ainult walitsewal kodan-lusel ja tema agentidel, iseäranis kaitsepolitseil, kes võib teha, mis tal iganes pähe tuleb, mis ta iganes mõtleb. Ühinemise, koosolekute wabadused on kõige suuremat tagakiusamist leidnud walitsewa kodanluse poolt ja igapäewase tagakiusamise all töötawad praegused töölisühisused ja teised orga-nisatsioonid. Ja nii ütleme, et need Walga kaitsepolitsei tegewusest ettetoo-dud faktid tõendawad ainult seda, et siin ühinemise ja teised wabadused on ainult kurnajatele, kuna aga tööliste wabadused täiesti ära olenewad kaitsepolitsei ar-must.

Muidugi on ju igas kodanlises riigis, nagu oli ka endises tsaari Wenemaal, kaitsepolitsei aparaat. Ja meie nägime, et sealgi need nuuskurid ei täitnud nende pealepandud ülesandeid. Tsaariwõim kukutati ja töörahwas wõttis wõimu oma kätte. Nuuskurid ainult pikendasid seda kõdunewat ja hingewaakuwat tsaari-wõimu, pikendasid tema eluiga mõne päewa wõrra, kuid ometi ei täitnud neid ülesandeid, mis nende peale pandi. Seda oleks pidanud ka Eesti walitsew kodan-lus arwesse wõtma ja sellest on ju tead-nud ka selle kaitsepolitsei asutaja, endine sotsiaaldemokraat Hellat. Aga aru-saadaw, et ka kodanlus püüab uppumise korral õlekõrrest kinni, olgugi, et see ei päästa. Nii on ka meie kaitsepolitseiga. Meie, neid wäärnähtusi ette tuues, ei usu küll, et siseminister wõi mõni teine neid kõrwaldab. Seda nemad ei tee. Waid meie nõuame, et see kaitsepolitsei apa-raat ära kaotatakse, et need wäärnähtused kaoks, kui kodanlise korra paised kunagi. Ja töölisklass ei lase enda üle

niipalju naerda ja pilgata, niipalju enda kallal wägiwalda tarwitada. Eriti jöh-ker on küll see ümberkäimine, mis Walga kaitsepolitsei poolt Walga töölis-tele osaks on saanud. See jultumus, mil-lega seal hakkama saadud, jätab warju isegi tsaariaegsed sandarmid, kes siiski nii uulitsapoisi wiisi ei tikkunud tööliste kallale, nagu siin.

Juhataja J. Tõnisson: Kõne-leja, ma kutsun Teid korrale selle kõne-wiisi pärast, mis Riigikogu kõnetooli wääriline ei ole ja mis Teie siin tar-witate.

H. Heideman (töörp.): Sellest ette tuues, nõuame meie selle kaitsepolitsei ärakaotamist. Muidugi ei kaota prae-gune walitsus seda aparaati ära, sest siis on tema eluiga mitme päewa wõrra lü-hem. Aga selle peale waatamata, on töölisklassi üks ülesanne, üks töörahwa ühise wäerinna nõudmistest kaitsepoli-seei ärakaotamine, mille kohta küll siia seaduseelnõu on esitatud, ja missuguse nõudmise wiib ellu töölisklass ise.

Arupärimises ettetoodud asjaolud, pil-dike kaitsepolitsei tegewusest, näitab töörahwale selgesti, kuhu wisatakse need miljonid, mis tema higist ja waewast wälja pressitakse, ja antakse ilma kont-rollita nuhkidele laagerdamiseks. Nõuan selle arupärimise wastuwõtmist.

Juhataja J. Tõnisson: Ma palun neid, kes selle arupärimise wastuwõtmise poolt on, kätt üles tõsta. (Hääleta-takse.) Arupärimise-ettepaneku poolt on 22 Riigikogu liiget, sellega ei ole see arupärimine wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

9. A. Janson'i, J. Tomp'i ja P. Keerdo arupäri-mise-ettepanek Wabariigi Walit-susele wägiwalla tarwitamise kohta poliitiliste wan-gide kallal eeluu-rimise wangi-majas. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „23. juulil s. a. la-gunesid Tallinnas laiali teated, et eel-uurimise wangimajas poliitilisi wange pii-natakse. Et asja kohta selgust muretseda, nõudsid töölistesita-jad kohtupalati pro-kuröörilt wõimalust

asja käigu kohta poliitilistelt wangidelt isiklikult selgust nõuda. Rahukogu pro-kurööri Kuusik'u ja wangimajaülema juuresolekul seletasid wangistatud seltsi-mehed Kaasik, Lauristin, Rõngelep, Kõ-

wamees ja Klaas sündmuste kohta wangimajas järgmist.

Alles hiljuti paigutati poliitilised wangid ühte kongi. 22. skp. hommikul teatas wangiwaht Wällik kongis nr. 5 istujatele, et Lauristin, Rõngelep, Kõwamees, Säädus ja Klaas pangu omad kolid kokku, sest neid paigutatakse teistesse kongidesse, kuna Kaasik paigale jääb. Et korralduse põhjus arusaamatu, nõudsid seltsimehed wangimajaülemale kohalekutsumist, toetades wiimase korralduse peale — kõigi arusaamatuste puhul teda wälja kutsuda. Wangimajaülem ei ilmunud. Selle asemel kutsuti sms. Säädus kongist wälja, lubades teda ülema jutule wiia. Koridoris aga seletati temale, et ta ülemisele korrale kongi wiiakse, mitte aga wangimajaülemale poole, ning kui ta seda wabatahtlikult ei tee, siis tarwitatakse wägiwolda.

Selle järele kästi sms. Kõwamees'il kongist lahkuda. Wiimane keeldus seda wabatahtliselt tegemast kunni wangimajaülemale poole kohale ilmunud. Lühikene aeg kuuldus koridorist sosistamist. Järsku kisti uks lahti ja sisse tormasid wangiwahid, kõik tugewad mehed, ning kargasid sms. Klaas'i kallale, ilma et tema wõi kellegi teise nime oleks nimeetanud. Sms. Klaas'i särk rebiti lõhki, kõri pigistati kinni; pekseti rusikaga wastu nägu, kaela, selga, külgesid, pekseti jalgadega, wäänati käsi ning jalgu. Peksmise ajal seisis wangimajaülemale abi koridoris ega seganud waele. Alles siis, kui seltsimehed kui ka naabrikongides istujad appi karjuma hakkasid, ilmus ta kongi ja lahkus ühes peksjatega.

Seltsimees Klaas lamas põrandal selili hingetu, nina, nägu werised, kael sinine, hoigas raskesti. Seltsimehed kloppisid kongi luugi (klapi) pihta, nõudes welskeri kutsumist, kes peksetule esimest abi annaks. Wastati, et welskeri ei saa. Wangiwalwur Oraw sõnas: „Las siga sureb!“ Nelja-, wiiekordse kloppimise peale ilmus welsker, katsus sms. Klaas'i pulsi ja läks ära. Seltsimehed nõudsid wangimajaülemale ilmumist. Ilmus ülem ühes welskeriga. Seltsimehed nõudsid, et sms. Klaas'i ihusoojus saaks sealsamas ära kraaditud, sest enne peksmist oli Klaas täiesti terve. Kraadimist ette ei wõetud; selle asemel lubati Klaas haigekambri paigutada. Läbirääkimised lõppesid sellega, et seltsimehed kandsid ise sms. Klaas'i haigekambri, kus ihusoo-

jus ära kraaditi, millest selgus, et tal palawik.

Peale peksmist kunni haigekambri paigutamiseni lamas sms. Klaas põrandal vähemalt kaks tundi (sms. Rõngelep'a tunnistus). Arstlist järelwaatust toimetati esimest korda alles täna, 24. juulil. Wangimajaülem põhjendab wiiwitust sellega, et pühapäewal ja esmaspäewal ei olla Tallinnas arsti saadawal olnud, kes järelwaatust wõiks toimetada. Sms. Klaas lamab haigekambri selili, kaebab, et küllili pöördma ei wõi, pisted lööwat küljesse. Rinna, käte ja jalgade peal on tal haawad, warbakiün werine ja sinine. Kes peksnud, kuhu pekstud, ei mäleta, sest kõri kinnipigistamine teinud uimaseks. Peksjad olid wangiwahid Liidris (wanem walwur), Wällik, Sepp, Markus, Härm. Praegu on poliitilised wangid kaelakohulistele hulka laiali paigutatud kahekaupa. Sms. Klaas on kolmat päewa söömata — protestiks wägiwolla vastu.

Seltsimehed, poliitilised wangistatud, on esitanud prokuröörile järgmised nõudmised: 1) wägiwallatarwitajad wastutusele wõtta; 2) peksmised wangimajas lõpetada (peksmisi kriminaal asjus wangistatute juures tulla sagedamini ette); 3) poliitilised wangid eraldada kaelakohulistest.

Kunni nende nõudmiste rahuldamiseni on seltsimehed 24. juulil wälja kuulutanud näljastreigi.

Ülalkirjeldatud seisukorra peale eeluurimise wangimajas tähelpanu juhtides, panewad allakirjutajad Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on wangide peksjad ja piinajad wastutusele wõetud?

2) Mida mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et poliitiliste wangide ülalnimetatud nõudmised saaksid rahuldatud?

3) Mida kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta selleks, et wangide piinamised ja peksmised wangimajades ei korduks?

Paneme ette wõtta see arupärimine Riigikogu lähema koosoleku päewakorda.

Tallinn, 24. juulil 1923 a.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) A. Janson,
J. Tomp,
P. Keerdo.“)

Sõna on rkl. Janson'il arupärimise põhjendamiseks.

A. Janson (väljasp. rhm.): Mitmel puhul on küll kohtuistungitel, küll tööliste ajakirjanduses kaebtusi kuuldawale tulnud, et Eesti wabariigi wangikodades ja kaitsepolitseis wangisid piinatakse. nende kallal wägiwalda tarwitatakse. Mitmel ja mitmel korral on selle kogu kõnetoolilt esinenud töölisterühmad arupärimistega. Ikka ja alati on olnud nende kaebtuste ja arupärimiste peale üks ja seesama wastus, et Eesti wabariigis wangisid ei piinata ja wägiwalda ei tarwitata. Kui töölisterühmade esitajad on nõudnud komisjoni moodustamist just töölisteesitajatest, kes asja kohapeal uuriks, siis on harilikult need ettepanekud tagasi lükatud. On seletatud, et ametlik juurdlus on näidanud, et mingisuguseid piinamisi, mingisugust wägiwalla tarwitamist ei ole olnud. Ikka ja alati on leitud kõik kõigeparemas korras olewat. Kuidas nendel ametlikkudel juurdlustel toimetatakse, teame wäga hästi. Kuulatakse üle kõige pealt wägiwallatarwitajad ehk nende otsekohene kõige lähem ülemus, wõib olla, kelle korraldusel wägiwalda tarwitatud on. Üle kuulamata jäetakse kõik, kelle andmeid eestkätt arwesse tuleks wõtta, nimelt need, kes wägiwalla all on kannatanud. Waja ainult meelde tuletada juhtumist ajakirjanikkudega sadamas paari aasta eest, kus ametlik juurdlus näitas, et asi peab kõige paremas korras olema. Kannatajad wõeti kohtulikule wastutusele. Kohtuprotsessis aga selgus, et süüdlased ei olnud mitte ajakirjanikud, waid politsei, kes nende kallal wägiwalda tarwitunud. Mispärast kohus sarnasele otsusele tuli, on ka selge: tegemist oli siin kodanliste ajakirjanduse esitajatega, aga mitte töölisajakirjanduse esitajatega. Kui oleks seda töölisajakirjanikkudega juhtunud, siis arusaadaw, et kohus sarnast otsust ei oleks teinud. Käesolewal juhtumisel läks imelikul kombel töölisteesitajatel, nimelt minul ja seltsimees Tomp'il, korda pääseda wabariigi wangimajja ja üle kuulata kannatajaid. Tee neal wangimajasse saime kokku prokuratuuri esitajaga, kes oli toiminud seda ametlikku uurimist. Selle wastus oli õige lühike, kui küsisime, kuidas lood wangimajas on. — Asi olla kõigeparemas korras, midagi isäralikku ei ole. Olnud wangide wastuhakkamine, ja sel wastuhakka-

misel tulnud ette wäikene rüselemine; wäikese rüselemise juures saanud mõned wangid nende seas seltsimees Klaas wäikesed kriimustused, ja see olla kõik.

Wangimajas meie kuulasime ära kannataja Klaas'i seletuse ja selle juures olijate Lauristin'i, Rõngelep'a ja Kõwamehe seletused. Nende seletuste järele kujuneb pilt nii, nagu ta arupärimise tekstis kirjeldatud on. Oletades, et teie meie poolt esitatud arupärimist waewaks ei wõta lugeda, luban ma enesele wabaduse pildi weel kord ette kanda. Nagu teada, olid meie wangimajades poliitilised wangid laiali paigutatud kaelakohtuliste hulka. Hilja aja eest said poliitilised wangid koondatud jälle ühtekokku. Peale selle läks neil korda wangimajaülemaga kokku leppida, et kõiksugu arusaamatuste puhul on poliitilistel wangidel õigus pöörata wangimajaülema poole, kes tarbekorral seletust wõiks anda.

Nüüd, 22. juuli hommikul, ilmub wangikambri ukse ette tunnimees ja annab käsu, et nr. 5-das asuwad wangid Lauristin, Rõngelep, Säädus ja Klaas pangu omad kolid kokku, et nad wiiakse teistesse kambritesse kaelakohtuliste wangide hulka, kuna Kaasik paigale jääb. Need, kelle kohta see käsk käis, nägid loomulikult selles suurt arusaamatust ja, toetades wangimajaülema sõnade peale, nõudsid ülema kohaleilmumist. Selle peale kutsuti wang Säädus wälja koridori ja lubati wangimajaülema juurde wiia, kuid koridoris seletati, et wangimajaülema juurde meie sind ei wi, waid wiime kaelakohtuliste wangide juurde. Selle peale kästi wälja tulla Kõwamees, see seletas, et wangimajaülema poolt on korraldus tehtud, et igasugu arusaamatuste puhul on neil õigus pöörata tema poole. Sellepärast palub ta wangikambri kutsuda eestkätt wangimajaülema, ning enne selle ilmumist wabatahtlikult selle käsu alla ei paindu. Läks mõni aeg mööda ja koridoris oli kuulda ainult sosistamist. Järsku kistakse wangikambri uks lahti ja sisse kargawad wangiwahid, poliitilise wangi Lauristin'i ütelse järele kõik tugewad, turrad mehed. Ilma, et kellegile oleks käsk antud wälja tulla, ehk kellegi nime oleks nimetatud, kargawad wangiwahid poliitilise wangi Klaas'i kallale, tema särk seljast tõmmatakse lõhki, pigistatakse kätega kõri kinni, peksetakse wastu nagu, kaela, selga, üldse igale poole, kus ruumi lõõmiseks leidub. Sellest weel wähe, surutakse sõrmed suhu,

rebitakse peksmise ajal põski. Ja kogu selle aja seisab wangimajaülema abi koridoris lahtise ukse juures ja waatab pealt, kuidas wägiwalda tarwitatakse. (J. Temant (põl.): Kas olite ise juures?) Härra Temant, mina juba kord ütlesin, et see on pilt, mida andsid wangid ise. Ja et wangide seletus erapooletu oli, seda wõib tõendada rahukogu prokuröör, sest ka tema oli sunnitud tõendama, et wangide seletused wäga erapooletud olid. Wangidel kokkurääkimise wõimalust ei olnud, sest nemad on paigutatud igauks eraldi kambrisse.

Appikarjumise peale jooksid wangiwahid kui ka wangimajaülema abi wälja. Rüselamise tagajärg oli see, et Klaas lamas maas hingetu, hoigades; ja niiviisi umbes 2 tundi. Tema seltsimehed klopiwad akna pilta ja paluwad welskeri saata, kes abi annaks, kuid selle peale wastatakse, nimelt wangiwaht Orwa poolt, et „las siga sureb!“ Nelja-kunni wiiekordse kutsumise peale ilmub wiimaks welsker, katsub pulsi ja läheb wälja. Mitmekordse nõudmise peale wangide poolt, et Klaas saaks sealsamas kraaditud, ilmub ta wiimaks ühes wangimajaülemaga tagasi.

Wangistatud nõuawad, et Klaas saaks sealsamas ära kraaditud, et tema terwise üle selgusele jõuda, kuid seda ei tehtud. Pika kauplemise peale lubatakse, et seltsimehed wiivad ise kannatada saanud Klaas'i wangimaja haigekambri. Seal kraaditakse tema ära ja leitakse, et ihusoojus on kõrge, kuna enne tema täiesti terve mees oli.

Need sündmused olid 22. juulil ja alles 24. juulil pannakse toime esimene arstline järelwaatus. Kui meie haigemaja kambris käisime, siis parajasti arst Pedusaar toimetas järelwaatust. Pilt, mis meie nägime on järgmine: Klaasil on kael, rind, käewarred, jalad üleni haawades. Warbaküüned — kaks tükki — on üleni sinised ja werised. Weri ei olnud weel pealt pestudki. Klaas lamas 3-mat päewa selili ja kaebas, et tema enast liigutada ei wõi, sest siis löowad kanged pisted ja walud külje sisse, ning oli söömata 3-mat päewa. 24. juuli hommikul kuulutasid ka teised wangid naljastreigi wälja ja esimesid prokuratuurile oma nõudmisega, mis siin arupärimises on üles loetud, nimelt, et wägiwalla tarwitajad saaksid wastutusele wõetud, jne.

Peksmist kriminaalwangide kallal tulla sagedamini ette, kuna nende juures, kes alles 4 kuud seal istuwad, peksmine juhtus esimene kord, see on otsekohene peksmine. Niisugune oli pilt ja need muljed, mis meie sealt saime. Meie näeme, et siin on tegemist täiesti füüsilise piinamise ja weristamisega, ning peksmisega ilma mingisuguste põhjusteta, — ka põhjusteta wangimaja reshiimi seisukohalt waadates. Nii räägitakse, et wastuhakkamine on olnud, siis on see täiesti ilma mingisuguse aluseta. Wangimajaülem tõendas, et tema poolt on sarnane korraldus tehtud, et arusaamatuste puhul pööraksid wangid otsekohe tema poole ja ma arwan, et kui tema selle korralduse tegi, siis oleks tema pidanud sellest ka oma alamatele waimudele teatama. Seda wangimajaülema lubadust kasutasid wangid. Nemad ei ütelnud mitte kategooriliselt, et nemad ei lähe, waid nemad seletasid, „meie enne ei lähe, kui meie ei ole rääkinud wangimajaülemaga“. Terwe wangimaja reshiim on aga sihitud selleks, et otsida piinamiseks põhjusi ja prowotseerida wastuhakkamist wangide poolt, eriti poliitiliste wangide poolt. Suurem osa nendest wangidest on praegu eeluurimise all, neid süüdistatakse tsaari seaduse § 102 põhjal, mis näeb ette kuulmise organisatsiooni, mis enesele ülesandeks on teinud maksma korra kukutamise. Suur osa meie wabariigi õigusmõistjatest on teinud tsariajal ja on sedasama § 102 õige ohtralt tarwitanud (A. Anderkopp (töer.): Ja omal turjal tunda saanud!) Jah, osa kohtunikudest on omal turjal tunda saanud! Teine osa kohtunikka on aga ise tarwitanud seda sama § 102 teiste kallal ja on leidnud, et kord, mis tsariajal walitses, on kõige parem. Nüüd on nad aga selgusele jõudnud, et see tsariaegne kord, mille kaitseks nad ohtralt § 102 tarwitanud, ei olnud teps mitte kõige parem. Et kõige parem on praegune kord, mille sisu sama, mis tsaari korral, ainult koor teine.

Juhataja J. Tõnisson: Palun Teid Eesti riigi korra kohta mitte niisuguseid oletusi Riigikogu kõnetoolilt ette tuua, teen Teile esimese hoiatuse.

A. Janson (wäljasp. rhm.): Jätame siis selle § 102 hindamise kõrwale ja oletame, et Lauristin'i, Rõngelep'a, Klaas'i ja teisi süüdistatakse kõige rängemas kuriteos, mis wähegi päikese all ette wõib

tulla. Kuid siinjuures tuleb silmas pida, et ka selle § 102 põhjal neid veel ainult süüdistatakse, mingisugust kohtuotsust ei ole veel nende kohta tehtud, nad on eeluurimise all. Järjekult nende kinnipidamise põhjuseks tohib olla ainult tahtmine neid eraldada välisest ilmast, ära võtta võimalused karistuse eest ära põgeneda. Kuid süüteo eest, mis veel ei ole kindlaks tehtud, ei tohi inimest karistada. Kuid meie näeme, et poliitilisi wangisid, kes alles eeluurimise all on, ikkagi karistatakse ja järjekindlalt. Katsutakse nende elu võimalikult hapuks teha. Wene tsaariajal, siis walitses Aasia kultuur, Eesti wabariigis on ju ikka Euroopa kultuur. Selle Aasia kultuuri seisukohast oli võimalik, et poliitilised wangid olid eraldatud kaelakohtulistest, aga meil paigutatakse poliitilised wangid ühte kaelakohtulistega. Meie oleme kaugel sellest, et kaelakohtuliste wangide peale ülewalt alla waadata. Meie hindame kuritegewust, kui makswa korra, selle kõige parema loomulikk tagajärge. Meie leiame, et kuritegewus on kodanlise korra waratamata paise ja kaelakohtulised kuritegijad on marjad, mida maksew kord kaswatab. Siiski poliitiliste wangide paigutamine kaelakohtuliste hulka on karistus. (W a h e l h ü ü e : K a e l a k o h t u l i s t e l e .) Ka kaelakohtuliste! Poliitiliste wangide paigutamine kaelakohtuliste wangide hulka olla soowimata järeldusi toonud, Pärm olla käärima hakanud ja nüüd paluwad kaelakohtulised, et neid poliitilistest wangidest wabastatakse. Üks kunni kaks isikut paigutatud kümnete hulka ja need üks kunni kaks isikut terroriseeriwat kümneid. Seda ei wõta keegi arwesse, et poliitilistel wangidel kaelakohtulistega ühes olemine on esimestele karistuseks. Teie teate, mis on kaelakohtuliste wangimaja. — See on ülikool, kus kaelakohtulised omawad teoreetilisi eriteadmisi. Seal peetakse järjekindlaid ettelugemisi, „kniffide“ kohta, kuidas kuritarwitusi korda saata, ilma, et selle juures waja oleks sisse kukkuda. Ja kui need alalised ettelugemised on teie arwates wäga tarwilikud kaelakohtuliste, siis ei ole poliitilised wangid neist sugugi huwitatud.

Asjal on aga teine tähtsam paha külg, poliitilised wangid kaebasid, et kaelakohtuliste juures on märgata teatawaid sadistlisi kalduwusi, teistele piina walmistamiseks. Tekib küsimus, milleks on

need poliitilised wangid kaelakohtuliste hulka paigutatud?

Selle kohta seletatakse ajakirjanduses ja meile isiklikult, et see olla ette wõetud, et poliitilistel wangidel põgenemine wõimatuks teha. Mina aga arwan, et kui teie poliitilisi wangisid tahate walwata, siis oleks teile palju kasulikum koondada neid ühte wangimaja kambri ja sinna ümber seada niipalju keerubid, et sealt wäljapääsemine wõimatu oleks. Kuid nüüd on poliitilistel wangidel wõimalus põgeneda ka kaasa wiies kaelakohtulisi. Minul isiklikult oli jutuaajamine ühe wangiwahiga poliitiliste wangide paigutamise üle kaelakohtuliste hulka, selle isiku nime ma muidugi nimetama ei hakka. See seletas, et tagamõte on muidugi see, et wälja kutsuda lahkkelisid ja kokkupõrkeid poliitiliste ja kaelakohtuliste wangide wahel, kusjuures kaelakohtulised siis oma sadistlisi kalduwusi wõiksid rahuldada. Siin on tegemist ühe kawatsusega wangidele piina walmistada. Wõtted, kuidas moodi katsutakse piina walmistada, on mitmekesised ning otse häbematud... Wangimajaülemus, kellel peaks ikkagi oma teataw autoriteet olema oma alla usaldatud wangide juures, tarwitab pettust, annab lubaduse pöörata tema poole teatawatel kordadel. Aga kui wangid seda teewad, siis selle eest neid karistatakse. See on löks wangidele, et „wastuhakkamist“ prowotseerida, et õigustada distsiplinaar karistust, et wangid paigutada wähemalt kartsa. Seekord lõpes see weristamisega.

Aasia kultuuri... (J. T e m a n t (põl.): M i d a T e i e t u u a t a h a t e.) ajal wangimajades, pakuti taewamannat ainult nendele, kes seda soowis. Taewamanna tarwitamine ei olnud sunduslik. Mustamantlimees pidas oma manitsused, jutlused ja kõrgema waimuga läbirääkimised selleks eraldatud toas, kuhu siis ka soowijad wangid wiidi. Meie Eesti wabariigi türmid, mis läbi ja läbi on imunud Euroopa kõrgemast kultuurist, käiakse teist teed. Siin waimulik mees teeb oma töö wangimaja koridoris. Selleks ajaks tehakse kõigi kambrite ukсед lahti ja ole siis nõnda lahke, kas sa soowid wõi ei soowi, aga sa pead kuulama. Eest ära joosta sa ei saa ja rääkida ka ei tohi, pead üsna wagane olema, wastasel korral, kas lähed kartsa, wõi wõetakse sinult õigus kodust toitu järele saada.

Tarwitatakse ka veel teistsuguseid wõtteid. Wangidele on lubatud wangi-

majaülemuse poolt tarwitada kaustikuid. Ei ole mingisuguseid ettekirjutusi tehtud, mis sinna kaustikusse wõib sisse kirjutada, kas ainult wabariigi hümmi, wõi wõib olla ka midagi muud. Kuid aeg ajalt tsenseeritakse neid kaustikuid ja kui siis selgub, et sinna on midagi kirjutatud, mis ei meeldi kas wangimajaülemusele wõi prokuröörile, siis on tagajärjeks jälle, et pannakse sind kartsa. See kartser on üks Wiktor Kingissepp'a „lossi“ suurune ruum: kaks sammu ühtepidi, kaks sammu teisipidi, kus ainukene mööbel on see anum, mida Wene wangimajas kutsuti „parasha“. Ruum on täidetud hirmsa haisewa õhuga, on niiske, külm; wangilt, kes kolmeks, kuueks, seitsmeks päewaks, kes kuuks sisse paigutatakse, wõetakse willased riided seljast ära ja jäetakse, nagu Rõngelepp nimetas, „mai kostüümi“. Ole nõnda lahke, lõdise ja mõtle selle üle järele, kui isalikult wangimajaülemus sinu eest hoolitseb. Ma ei hakka siin rääkima toorettest sõnadest, millega nii rohkesti wangisid üle külwatakse. Seal on isikud, kes pärit wana Wene türmidest ja kelle poole ei tohi midu pöörata, kui peab nimetama „härra tarsi“. Kui sa selle ütelse ära unustad, siis ootab sind karistus. Sarnane on kord wangimajades, kus eeluurimise all olewaid kinni peetakse.

Nüüd pean puudutama üht iseäralist joont selle ametliku uurimise juures. Peksmine sündis 22. juuli hommikul, kuma ametlik uurimine ja arstlik järelwaatamine wõeti ette alles 24. juulil, see on kolm päewa peale peksmist. (Wahel hüüe: Ütlesite seda kord!) Ma ütlesin seda küll, aga ma ei teinud sellest mingisuguseid järeldusi. Ma konstateerisin ainult fakti. Waatame. Miks ei wõetud arstlist järelwaatust otsekohe ette, waid ainult kolmandal päewal. Wangimajaülem seletab nii moodi. Oli pühapäew, ilus ilm ja kõik arstid olid väljas, aga esmaspäewal olid muud põhjused, — kas oli kassiahastus, wõi muu teine wiga — ei tea — ühe sõnaga ka esmaspäewal ei olnud ühtegi arsti terwes Tallinnas leida, kes oleks wõinud wangi järele waadata. Nähtawasti on see eeluurimise wangimaja nagu mõni wabariigi Kamtshatka, kust tuleb kolm päewa lähema arsti juurde rännata. Tagamõte on igähele seletamata selge — oodati ära, millal kõik paistetused wähenewad, muhud alanewad, millal haawad kinni tõmbuwad, nii et nendest ainult kriimus-

tused järele jääwad ja et ka palawik wahepeal alaneks, nii et ka ametlik arst oma protokolliga kogemata ei saaks teha mõnesugust märkust, mis sellele ametlikule juurdlusele wõiks halba warju heita. Kolmandal päewal 24. juulil läheb ka wabariigi õigusemõistmise juhataja härra kohtuminister Hellat wangimajasse, et seal koha peal isiklikult sündmust järele uurida. Juurdlusel on ka härra Hellat sunnitud tunnistama, et ta midagi seal nägi ja midagi kuulis. Selle üle andis ta aru ainult ajakirjanduse esitajatele, kuna ta töölisteesitajaid heaks ei arwanud wastu wõtta, neid wisati wälja, kuna mõnda kästi arreteerida. Mis siis härra Hellat nägi? Ta nägi, et wangi kaelal, kätel, jalgadel ei olnud asjad korras, et nahk ei olnud loomulik. Ka wangikongis, kus piinamine sündis, ei olnud mitte kõik korras. Ka seal oli härra Hellat midagi leidnud ja nimelt wereplekkid põrandal ja seda kolmandal päewal! Tähendab, et wahepeal ei olnud suudetud wereplekka weel mitte ära küürida, selle peale waatamata, et haisewas kartsas leidsime põranda täitsa puhtaks küüritud olema. Härra Hellat kuulas üle Klaas'i, kelle ütelsest selguda, et ta midagi kindlat ei teadwat peksmisest. Ka meie kuulasime Klaas'i üle. Klaas seletas, et pekseti. Kes peksis, kuhu pekseti — ei mäleta, sest kõri pigistati kinni ja pea läks uimaseks. Wangi seisukord on aga niisugune, et liigutada ei wõi. Mina arwan, et Klaas rääkis Hellat'ile sedasama. Ajakirjanduses toodakse esile meie seltsimees Lauristin, kes olla seletanud, et ta olla näinud, et ainult käte peale olla löödud. Kas wastu pead on löödud, kas põial suhu pandud, seda tema näinud ei ole. Minu härrad, waewalt leidub siin istuwatest isikutest neid, kes peale 1918 a. Wiktor Kingissepp'a on näinud oma ihu silmaga, kuid ega teie ometi sellest ei järelda, et Wiktor Kingissepp'a olemas pole olnud, et tema oli müüt. (K. Päts (põl.): Mis Teie tahate sellega ütelda?) Mina tahtsin ütelda seda, et on loogiliselt nõrk wäide, kui tõendatakse, et seda olemas ei ole, mida pole nähtud. Seesama Lauristin seletab aga ka, et Klaas'i kallal olla tarwitatud sarnast toorust, mille sarnast tema üldse enne näinud ei ole ja endale ette kujutada ei ole suutnud. Meie seltsimees Rõngelep oli aga rohkem näinud! Tema kinnitab, et pekseti rusikaga wastu nägu, suruti põial suhu ja rebiti mokka.

Mispärast Hellat ei too ette Rõngelep'a seletust. Härra Hellat arwatawasti kuuldas üle ka wangiwahid, ning need seletasid muidugi, et asi oli kõige paremas korras. Nii siis wastuhakkamine ei ole kindlaks tehtud. Küll on aga kindlaks tehtud, et tungitakse Klaas'ile kallale, ilma et tema nime oleks nimetatud. Kus on siin siis wastuhakkamine?

Edasi. Kuida moodi hindab siis Hellat peksmist? „On olnud ainult rüselemine“. See on õige omapäraline arusaamine. Kas tõesti härra Hellat arwab, et kätkestamist wõib toimetada ainult seebitatud kõiega, aga kui seda toimetatakse seebitamata kõiega, wõi mõne teistsuguse riis taga, siis ei ole see kätkestamine, waid on ainult rüselemine.

Kuida moodi hindab ta neid „märksid“ Klaasi ihul? Need olnud wäikesed kriimustused ja rohkem ühtegi. Härra Hellat on liikunud wiimasel ajal wäga palju kõiksugu salongides. Seal juba sõna „haaw“ ei tarwitata, see ei ole ilus sõna ja selle asemel nimetatakse seda „kriimustuseks“. Kui sedamoodi asju hinnata, siis on iga haaw kriimustus, niisama ka Linkhorst'i kuulid Tucherm'i keres. Kuid ka kaitsepolitsei kuulid Jaan Kreuks'i kehas ei jätnud järele rohkem kui wäikesed kriimustused.

Mis kawatseb härra Hellat ette wõtta? Ta seletab, et poliitilised wangid on paigutatud kaelakohtuliste kurjategijate hulka ja nemad jääwad sinna ja wõiwad seal nälgida kui nad tahawad, kunni nad surewad. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Diplomaadi seletus.) Nad wõiwad jääda kaelakohtuliste hulka, et need wõiks poliitiliste wangide kallal oma sadistilisi kalduwusi rahuldada, see ei ole Eesti wabariigile hädaohtlik, see on Eesti wabariigile soowitaw. Kuid härra Hellat on weel kaugemale läinud, tema seletab, et süüdlased wõetakse wastutusele. Meil oli algusest peale selge, et süüdlasi wastutusele ei wõeta, ja kui wõetakse, siis wast mõni wangiwaht paigutatakse teise koha peale ehk wõib olla kohtupalati prokuröör saab wäikese peapesu selle eest, et töölisrühmade esitajad wangimajja lasi ja andis neile võimalust selle telgitaguseid näha. Meie seltsimees Rõngelep oma seletuse andmise puhul awaldas kartust, „kas teie ka garanteerite meile seda, et meid selle seletuse andmise eest jällegi distsiplinaar korras ei karistata ja ei paigutata mitte kartserisse?“ Nüüd selgub härra Hellat'i

seletusest, et poliitilised wangid on ikkagi distsiplinaar korras karistatud, tähendab, neid paigutatakse seitsmeks päewaks wõi kuuks ajaks jällegi sellesse kuulsasse haisewasse kartsa. Süüdlaste wastutusele wõtmise asjus oli meil algusest peale selge, et peasüüdlasi ei wõeta wastutusele, sest ei ole seda, kes wastutusele wõtaks ja ei ole seda, kes wastutusele wõtta. Süüdlane, see on üks mitmetuhandepealine, kuid siis nägematu „keegi“, kellel õiget kohta ega konkreetset kindlat ilmet ei ole. Siin ei ole tegemist mitte mõne üksiku juhtumisega, waid terve süsteemiga, millega wõimetud wõitlema on mõned üksikud inimlikumad ametnikud, nagu praegune kohtupalati prokuröör, kes kuuldawasti nähes wiimaste wiigilehtede pudenemist teie „demokraatialt“ pommitab ringkirjadega kaitsepolitsei ja wangimajadeülemaid, et piinamisi ei tohi olla. Arusaadaw, et niisugused ringkirjad jääwad lihtsaks mõõgaga õhku wehklemiseks. Terwe riikliku aparadi, iga tema üksiku osa kohal, olgu see kool, kirik wõi kodanline spordiselts, lehwib nägematu ja galwaniseerib tema tegewust iseäraline waim, mis päritud tsaari ohrankalt, ja mille ohwriks on langenud tuhanded.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kõneleja, kutsun Teid korrale, et Teie Eesti riiklisi ja kultuurilisi asutusi sedawiisi haawate. Eesti riiklistes asutustes mingisugust ohrankat ei ole olnud. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kas Riigikogu esimees kaitsepolitsei ülesandeid täitma?) Kutsun Teid seal korrale.

A. Janson (wäljasp. rhm.): Sajad meie seltsimehed on langenud, on kadunud... noh „teatawatesse asutusesse“ Ma küsaksin, kus on Juku Lääts? Kus on Peterkopp? Kus on Paul Raudsepp? Wähemalt ametlikult ei ole nende loomulikka surmatunnistusi ette näidatud, ei ole ka nende kehasid kellegile näidatud. Wastust selle peale, kus nad wiibiwad, ei ole kõigi meie katsete peale waatamata Wabariigi Walitsus andnud. Kas on Anna Heilberg'i ja Wiktor Kingissepp'a piinamiselood wälja mõeldud? Selle peale Teil wastata julgust ei ole. Anna Heilberg'i piinamise kohta arupärimine lükati teie poolt tagasi; niisama rändab arupärimine Wiktor Kingissepp'a piinamise kohta Riigikogu juhatause ja kommunistliku Riigikogu rühma wahel, edasi tema tee ei nihku.

Meie kaitsepolitsei isa, härra Hellat, on praegu õiguse mõistmiste juhataja Eesti wabariigis. Kui tema ees laulab, et „las surewad nälga, kui tahawad“, mis aitab siis see prokurööri ettekirjutus, et piinata ei tohi. Wähematel wendadel on täieline õigus tagant järele laulda: „las sureb siga“, ja kohtuministri seletused annawad ainult hoogu, nagu meie näeme seda teistes wangimajades.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Janson, ma kutsun Teid kolmat korda korrale ja wõtan Teilt sõna ära.

A. Janson (wäljasp. rhm.): Ma teen ettepaneku käesolewat arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Teil ei ole enam sõna.

Palun neid Riigikogu liikmeid, kes käesolewa arupärimise wastuwõtmist toetawad, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepaneku poolt on 24 häält, sellega on arupärimise-ettepanek tagasi lükatud.

10. J. Reesen'i kolmeks koosolekuks wäljaheitmine. Kas on protokolleeritud rkl. Reesen'i wahelhüüde Riigikogu esimehe kohta? Ma kuulutan wiieks minutiks waheaja.

Waheaeg algab kell 12.10 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 12.20 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu liikme Janson'i kõne kestel tehti wahelhüüdeid, mis läksid kord hulgalisteks. Nende wahelhüüete kestel on, nii kui Riigikogu sekretäär ja üksikud Riigikogu liikmed on kuulnud, hüüdnud rkl. Reesen; „Kas Riigikogu esimees täidab kaitsepolitsei ülesandeid?“ Ehk mina küll seda wahelhüüete hulgalise iseloomu tõttu ei kuulnud, kuid et Riigikogu sekretäär ja mõned Riigikogu liikmed seda tõendawad, siis pean korra jaluseadmiseks samme astuma. Kui Riigikogu esimeest sedawiisi haawatakse, siis pole wõimalust korrapidamiseks. Sellepärast teen Riigikogu kodukorra § 113 ja § 114 põhjal ettepaneku Riigikogu liiget Reesen'i korrariikkumise ja haawawate üteluste

tarwitamise pärast kolmeks koosolekuks wälja heita. Seletuseks on sõna rkl. Reesen'il.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kogu meie seltsimees Janson'i kõne puhul tegi Riigikogu juhataja niisuguseid märkusi kõnelejale, kui kõneleja tõsiolusid ette kandis: „palun mitte põhjendamata oletusi kaitsepolitsei ja meie riigiasutuste kohta tarwitada“. Mina kuulasin pealt ja tulin loogilisele otsusele, et kui Riigikogu juhataja teab, missugused need põhjendamata ja missugused põhjendatud oletused on, siis nähtawasti täidab ta kaitsepolitsei ülesandeid. Juhataja ütleb, et tema seda ise ei olla kuulnud....

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu liige Reesen! (Kõneleja jätkab edasi.) Palun kuulata! Kui Teie Riigikogu kodukorda austate, siis palun silmas pidada, et Riigikogu esimehega ei tohi waielda ega Riigikogu esimeest haawata.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Siis tuli temale seda teatama meie nuuskurite peamees härra siseminister Einbund ja.... (Hüüded: Wälja! Kümneks koosolekuks wälja heita! Jalgadega trampimine ja müra keskel ja paremal pool. Müra katab kõneleja hääle.)

Kui teie loete haawawaks sõna „peamees“, siis on ka „Riigiwanem“ haawaw sõna. (Hüüded: Wälja! Wälja!)

Juhataja **J. Tõnisson**: Kõneleja Riigikogu liige Reesen, ma wõtan Teilt korrariikkumise pärast sõna ära.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Noh, siis ei saa ma ennast kaitsta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen ette Riigikogu liiget Reesen'i järjekorraliste haawamiste rohkendamise pärast wiieks koosolekuks wälja heita. (**J. Piiskar** (is.): See on kodukorra § 115 wastu.) Palun rahu. Kodukorra §§ 113. ja 115. põhjal wõib haawawate üteluste pärast kõnelejat kolmeks koosolekuks wälja heita. Korrariikkumist olen mina näinud selles, et Riigikogu liige Reesen ei jätnud järele kõnelemast, kui temalt sõna olin ära wõtnud. Et aga Riigikogu liigete ringkonnas arwamisi on kuulda, et rkl. Reesen oma edasikõnelemisega iseäralikult korda ei tahtnud rikkuda, siis ei taha mina selle küsitawa korrariikkumise pärast ette panna rkl. Reesen'i

wiieks koosolekuks wälja heita ja jään oma esimese ettepaneku juurde, et Riigikogu liige Reesen kolmeks koosolekuks wälja heidetaks. (Hüüded paremalt poolt: Aga siseministri haawamine?)

Kodukorra § 115 põhjal läheb selle otsuse tegemiseks tarwis $\frac{2}{3}$ koosolijate Riigikogu liigete arwust. Palun sekretäri kindlaks teha, kuipalju on Riigikogu liikmeid koos. (Sekretäär T. Kalbus teeb koosolijate Riigikogu liigete arwu kindlaks.)

Asun hääletamisele. Panen Riigikogule ette rkl. Reesen'i kolmeks koosolekuks wälja heita Riigikogu esimehe ja siseministri haawamise eest. (Hüüded pahemalt poolt: Mitu liiget on koos?) Riigikogu sekretäär wõib seda kohe teatada.

Sekretäär **T. Kalbus**: Koos on 82 liiget.

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun neid, kes selle ettepaneku poolt on, kätt üles tõsta ja kätt ülewal hoida, et hääli wõiks ära lugeda. (Hääletatakse. Mõra pahemal pool.) Palun korda pidada. Riigikogu liikmeid on koos 82, poolt on antud 66 häält, sellega on see ettepanek wastu wõetud. Palun rkl. Reesen'i koosolekult lahkuda. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): lahkub saalist.) Sõna on korra kohta rkl. Wirma'l.

K. Wirma (sd.): Riigikogu juhatuse poolt on teine koosolek määratud uue walitsuse ametisse kutsumiseks, nimetatud koosolek pidi algama kell 12. Et praegu kell juba üle 12 on, siis teen ette-

paneku käesolewat koosolekut lõpetada ja uueks koosolekuks waheaega määrata, sest seda koosolekut ei oleks soowitaw edasi lükata.

P. Keerdo (töörp.): Et koosolekut tahetakse lõpetada ilma, et käesolewa koosoleku wiimane punkt arutusel oleks olnud, siis annab see tunnistust, et tahetakse heaks kiita neid sündmusi, mis wangikongides juhtunud. Niisama tahetakse ka seda wiimast punkti, mis sama küsimust käsitab, maha mätta pikemaks ajaks.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Keerdo, ma palun Riigikogus tehtud ettepanekute puhul mitte haawawaid märkusi teha.

P. Keerdo (töörp.): Ei ole kunagi niisugust korda tarwitatud, et kus on wälja kuulutatud järgmine koosolek, et siis tuleks esimene koosolek lõpetada. Niisuguseid juhtumisi on waremalt olnud, näituseks minewal aastal eelarwe arutamise juures, et järgmist koosolekut ei alustatud mitte ennem, kui esimene lõpetatud. Kõik see juhib selle peale, et neid küsimusi tahetakse maha mätta ja sellepärast olen mina selle koosoleku lõpetamise wastu.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ettepanek on tehtud Riigikogu koosolekut lõpetada ja järgmist koosolekut 10 minuti pärast alata. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäär **T. Kalbus**.